

De mondelinge geschiedenis van de tweede feministische golf in Nederland vastgelegd op video

Inleiding

Het Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de Vrouwenbeweging (IIAV) in Amsterdam beheert en ontsluit het erfgoed van de vrouwenbeweging. De collectie bestaat uit archieven met notulen en correspondentie van uiteenlopende vrouwenorganisaties, persoonsarchieven, boeken, posters, foto's en andere geschriften. Vrouwenemancipatie is een belangrijk onderdeel van het Nederlandse zelfbeeld. Ons emancipatiemodel wordt bijvoorbeeld migranten voorgehouden als onderdeel van de Nederlandse identiteit. Het is van belang te tonen welke politieke strijd en welke verscheidenheid aan uitgangspunten ten grondslag liggen aan deze gekoesterde identiteit. IIAV-directeur prof. dr. Saskia Wieringa heeft het initiatief genomen om de persoonlijke geschiedenis van sleutelfiguren van de vrouwenbeweging op video op te nemen. Via de methode van mondelinge geschiedschrijving wil het IIAV persoonlijke herinneringen vastleggen, die niet of in mindere mate terug te vinden zijn in het papieren archief. Met de collectie video-interviews beoogt het IIAV nieuw bronnenmateriaal voor toekomstige onderzoekers te creëren, dat niet alleen feitelijke informatie overdraagt, maar ook de mogelijkheid heeft om emoties tot uitdrukking te laten komen. Een video-opname toont humor, woede, verdriet, eenzaamheid en andere emoties die niet of minder goed aan bod komen in geschreven bronnen.

Het aanleggen van een collectie interviews is in Nederland ongebruikelijk en vernieuwend.¹ In de Verenigde Staten bestaat een lange traditie in het verzamelen van interviews voor archiefcollecties. *Oral historians* zijn daar vaak archivariissen.² In Nederland zijn tot nu toe slechts enkele grootschalige wetenschappelijke oral history-projecten uitgevoerd die tot doel hadden een collectie te vormen.³

Protestactie voor het gebouw van het ziekenfonds in Amsterdam (1986), met onder meer Ingrid Foeken (4e v.l.), een van de geïnterviewden voor het onderzoeksproject *Geschiedenis van de Vrouwenhulpverlening* (IIAV, Amsterdam)

Het samenstellen van deze collectie gebeurt in etappes. Het IIAV is voor de eerste serie interviews een samenwerking aangegaan met het onderzoeksproject *Geschiedenis van de Vrouwenhulpverlening*. Een onderzoek dat op dit moment plaatsvindt aan de Universiteit Utrecht onder leiding van prof. dr. Janneke van Mens-Verhulst en prof. dr. Berteke Waaldijk. Het IIAV heeft acht video-interviews opgenomen van vrouwen die in de jaren 1970 en 1980 een sleutelpositie bekleedden in de vrouwengezondheidsbeweging.⁴ De Universiteit Utrecht adviseerde bij de selectie, waarbij we streefden naar een zo groot mogelijke verscheidenheid tussen de acht te interviewen vrouwen. Die verscheidenheid uit zich op thematisch vlak, bijvoorbeeld: abortus, vrouwenmishandeling, vrouwen in de overgang, gynaecologie; op verscheidenheid in werkniveau: uitvoerende hulpverlening, management, beleidsmatig en overheid gerelateerd, vrijwilligerswerk en wetenschappelijk niveau, woon- en werkplek, klasse, seksualiteit en etniciteit.

Oral history is een belangrijke methode binnen de vrouwengeschiedenis. Selma Leydesdorff, de wegbereider van de oral history in Nederland schrijft: “[V]rouwens studies en oral history zijn nu eenmaal principieel met elkaar verweven. Voor de geschiedenis van vrouwen zijn immers vaak geen andere bronnen dan die van de oral history beschikbaar.”⁵ Selma Leydesdorff ging op zoek naar verhalen van vrouwen. In navolging van Leydesdorff zijn wij – een jongere generatie – op zoek gegaan naar verhalen van de tijd- en strijdgenoten van Leydesdorff.⁶ Hiermee schetsen we een generatie vrouwen die hielpen de vrouwenbeweging zelf vorm te geven.

De methode van mondelinge geschiedenis krijgt echter regelmatig kritiek. Ze zou geen betrouwbare historische feiten of objectieve waarheid weergeven, maar onbetrouwbare kennis produceren. Leydesdorff pareert deze kritiek als volgt: “Iedere bron is natuurlijk subjectief en representeert de visie van één individu of een beperkt aantal personen op een deel van de geschiedenis. (...) Het enige wat een historicus daarna toe moet voegen is aantonen wat gerepresenteerd wordt. Dat heet gewoonlijk bronnenkritiek.”⁷

Een belangrijke vraag die wij onszelf stelden bij het afnemen van de oral history-interviews is hoe je bruikbaar bronnenmateriaal creëert voor zowel huidig als toekomstig onderzoek. De interviews zouden een aanvulling moeten zijn op de al bestaande geschreven bronnen. Bovendien kunnen de geïnterviewden verbanden leggen tussen hun persoonlijke leven en politieke keuzes. We bespraken dit met de geïnterviewden en legden hun de vraag voor welke verhalen zij wilden nalaten aan toekomstige generaties. Hiermee sluiten we aan bij Kathryn Anderson en Dana Jack: “In order to learn to listen, we need to attend more to the narrator than to our own agenda’s.”⁸ Vanuit deze gedachte hebben we een interviewtechniek ontwikkeld waarbij we de eerste helft van het interview weinig vragen stellen, zodat de geïnterviewde haar eigen gedachtestroom volgt.

Daarnaast hanteren we de ‘levensverhaalpak’. Dat wil zeggen dat we geïnteresseerd zijn in het gehele leven, en niet alleen in de periode waarin de geïnter-

viewde actief was in de vrouwenbeweging. Dankzij de levensverhaalbenadering kregen wij bijvoorbeeld inzicht in het leven van Yvonne Saro. Ze vertelt hoe tijdens haar bewustwordingsproces als eerste haar positie als gekoloniseerde in Suriname haar aandacht kreeg. We vragen haar naar het gezin waarin ze opgroeide en de school waar ze naartoe ging. Ze vertelt over de kritische leraren op de middelbare school die het eurocentrisme in de schoolboeken zichtbaar maakten. Ze vertelt ook over haar vader die opklom van arbeider tot zelfstandig ondernemer en over haar activiteiten voor de Werkgroep Suriname tijdens haar studententijd in Groningen. Yvonne Saro geeft aan dat haar moederschap en de verandering die dat in haar relatie teweeg bracht, voor haar de aanleiding was om zich bezig te gaan houden met de (witte) vrouwenbeweging. Als we alleen over haar werk en activiteiten bij de vrouwenhulpverlening vragen hadden gesteld, hadden we geen of een slechts beperkt inzicht gekregen in de rol die klasse, etniciteit en gender in haar leven speelden.

Jeugdfoto van Yvonne Saro, een van de geïnterviewden voor het onderzoeksproject *Geschiedenis van de Vrouwenhulpverlening* (privécollectie Yvonne Saro)

Een andere vraag die wij ons stelden tijdens dit project was wat het effect is van het maken van video-opnamen. Het gebruik van de camera wordt in de literatuur over oral history vaak gepresenteerd als een problematische techniek. De geïnterviewden zouden minder op hun gemak zijn, de interviewer minder flexibel.⁹ Wij hebben de videocamera echter niet slechts als een obstakel gezien voor een intieme relatie tussen interviewer en geïnterviewde. Wij zagen hem ook als een bondgenoot. Veel oral history-onderzoek gebruikt deze methode om verborgen ervaringen en marginale stemmen aan het licht te brengen. In dit project gaat het echter niet om vrouwen in de marge, maar om sleutelfiguren uit de vrouwenbeweging met een publiek en politiek leven. De kostbare hightechcamera en -geluidsapparatuur die wij gebruikten, verkondigt een boodschap: *“Wij vinden u en de beweging waar u deel*

van uitmaakt belangrijk. Het is ons veel waard uw levensverhaal zo goed mogelijk vast te leggen.” Dit maakt de geïnterviewden zeer geconcentreerd. Zij bereiden zich goed op het interview voor en bedenken van tevoren wat ze willen nalaten voor het nageslacht.

Volgens ons ligt er in één persoon niet het ultieme levensverhaal verborgen, waar bij het meest succesvolle interview het interview is dat zo dicht mogelijk dit ‘echte’ levensverhaal benadert. De mythe van het ‘echte’ verhaal is gebaseerd op een structuralistische visie. Dit structuralistisch model van het interview houdt in dat taal gezien wordt als een gereedschap om de werkelijkheid te beschrijven. In dat model wordt het interview gereduceerd tot een manier om informatie over te brengen van “one mind to another”.¹⁰ Een interview is naar onze mening meer dan een functionele methode van kennisoverdracht. Het is een samenspel van geïnterviewde, interviewer, andere aanwezigen, onderzoeksvragen, onderzoeksinstituut, apparatuur en locatie. Een andere samenstelling produceert andere uitkomsten.

Dit artikel is gebaseerd op: G. KELLER & J. PIETERSE, Dance Around the Camera, Experiences with Recording Video Oral History from the Second Wave Women’s Movement. In: S. WIERINGA (ed.), *Traveling Heritages, New Perspectives on Collecting, Preserving and Sharing Women’s History*, Amsterdam: Aksant, 2008.

(1) De meest gangbare vorm van oral history in Nederland bestaat erin dat de wetenschapper voor zijn/haar eigen onderzoek een groep mensen interviewt. De oorspronkelijke interviews worden bijna nooit openbaar gemaakt voor andere onderzoekers.

(2) S. LEYDESDORFF, *De mensen en de woorden: geschiedenis op basis van verhalen*, Amsterdam: Meulenhoff, 2004, 303 p.

(3) Steijlen noemt twee oral history-projecten. Door deze onbekendheid met collectievormende oral history wordt er in Nederland door subsidiënten en historici met scepsis aangekeken tegen deze projecten (F. STEIJLEN, *Memories of The East: Abstracts of the Dutch Interviews about the Netherlands East Indies, Indonesia and New Guinea (1930–1962) in the Oral History Project Collection*, Leiden: KITLV Press, 2002; SUTHERLAND, Voorwoord. In: F. STEIJLEN, *Memories of The East* [...], p. 7. Op dit moment worden er levensverhalen over de Tweede Wereldoorlog verzameld door verschillende instellingen in het kader van het

programma ‘Erfgoed van de Oorlog/Getuigen Verhalen’ van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Ook het IAV neemt deel aan dit programma met onder andere het vastleggen van levensverhalen van vrouwen die tijdens de oorlog lid waren van de Nationaal Socialistische Beweging.

(4) De geïnterviewden zijn: Ingrid Foeken, Nel Jessurun, Gunilla Kleiverda, Riekje Kok, Leonoor Nicolai, Nelleke Nicolai, Yvonne Saro, Nel Willekens, Marlies Bosch. Zij waren actief in onder andere de volgende organisaties: Dolle Mina; Eva Bijt Door; Tante Sjaan; Feministische Oefengroepen Radikale Therapie (FORT); Stichting Tegen Haar Wil; Aletta, Expertisecentrum voor Vrouwengezondheidszorg; Admira; abortusboot Women on Waves; De Maan, centrum voor vrouwenhulpverlening; De Born; Vrouwen zonder Baarmoeder; Federatie Vrouwenzelfhulp; TransAct; Metis; Medusa.

(5) S. LEYDESDORFF, *De mensen en de woorden* [...], 2004, p. 27.

- (6) Leydesdorff was zelf actief binnen Dolle Mina en Wij Vrouwen Eisen. Alhoewel dit oral history-project om vrouwenstemmen gaat, zouden wij niet willen beweren dat er voor hen geen aandacht was, maar deze moet wel in een veranderend feministisch klimaat gezien worden. Zo worden de resultaten van het werk van feministen op maatschappelijk niveau veelal als een vanzelfsprekend kenmerk van vooruitgang gezien en niet aan de vrouwenbeweging toegedicht. Zo schrijft ene Alastair uit Londen in reactie op de BBC-documentaire over radicaal feminisme *Angry Wimin* (2006): “*We made things happen? Things have happened – mostly for the better, and things could get better. But it has been more to do with the progress in the mainstream and market forces rather than the efforts of self-obsessed, deluded, white, English, middle class wimin living out their private fantasies.*” (<http://www.bbc.co.uk/bbcfour/yoursay/lefties.shtml>). Ook worden ze ingezet in politieke discussies over nationale identiteiten waar veel feministen zich niet mee kunnen vereenzelvigen (H. GORASHI, *Paradoxen van culturele erkenning. Managen van diversiteit in Nieuw Nederland?* Oratie uitgesproken op 13 oktober 2006 aan de Vrije Universiteit Amsterdam). Daar komt bij dat de beeldvorming over het feminisme een ommezwaai kent. Het activisme van de Tweede Golf Feministen werd in eerste instantie met veel enthousiasme ontvangen, maar deze stemming maakte een omwenteling door en het feminisme heeft nog steeds te maken met een negatieve beeldvorming. (L. VAN ZONEN, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn? De vrouwenbeweging en de media*. Amsterdam: SUA, 1991; V. VAN DE LOO, *De vrouw beslist: De tweede feministische golf in Nederland*, Wormer: Inmerc, 2005, 239 p.
- (7) S. LEYDESDORFF, *De mensen en de woorden [...]*, p. 48.
- (8) K. ANDERSON & D.C. JACK, Learning to Listen: Interview Techniques and Analyses. In: S. BERGER GLUCK & D. PATAI (eds.), *Women's Words: The Feminist Practice of Oral History*, New York: Routledge, 1991, p. 12.
- (9) S. LEYDESDORFF, *De mensen en de woorden [...]*, p. 237.
- (10) P. COLLINS, Negotiating Selves: Reflections on 'Unstructured' Interviewing. In: *Sociological Research Online*, vol. 3, (1998)3, p. 1, 6. Zie: <http://www.socresonline.org.uk>

LITERATUUR

- ANDERSON, K. & JACK, D.C., Learning to Listen: Interview Techniques and Analyses. In: BERGER GLUCK, S. & PATAI, D. (eds.), *Women's Words: The Feminist Practice of Oral History*, New York: Routledge, 1991, p. 11-26.
- COLLINS, P., Negotiating Selves: Reflections on 'Unstructured Interviewing'. In: *Sociological Research Online*, vol. 3, (1998)3. Zie: <http://www.socresonline.org.uk>
- GHORASHI, H., *Paradoxen van culturele erkenning. Managen van diversiteit in Nieuw Nederland*, oratie uitgesproken op 13 oktober 2006 aan de Vrije Universiteit Amsterdam.
- GHORASHI, H., LUBBERS, R., TAHIR, N., Vier de komst van migranten, haal alles uit hen wat ze in zich hebben en dat is veel. In: *NRC Handelsblad*, 27-28/01/2007.
- HOSKINS, J., *Biographical Objects: How Things Tell the Stories of People's Lives*, New York: Routledge, 1998, 213 p.
- LEYDESDORFF, S., *De mensen en de woorden: geschiedenis op basis van verhalen*, Amsterdam: Meulenhoff, 2004, 303 p.
- OAKLY, A., Interviewing Women: A Contradiction in Terms. In: ROBERTS, H., *Doing Feminist Research*, London: Routledge, 1981, 207 p.
- STEIJLEN, F., *Memories of The East: Abstracts of the Dutch Interviews about the Netherlands East Indies, Indonesia and New Guinea (1930–1962) in the Oral History Project Collection*, Leiden: KITLV Press, 2002, 644 p.
- VAN DE LOO, V., *De vrouw beslist: De tweede feministische golf in Nederland*, Wormer: Inmerc, 2005, 239 p.
- VAN ZONEN, L., *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn? De vrouwenbeweging en de media*, Amsterdam: SUA, 1991, 323 p.
- WIERINGA, S. (ed.), *Traveling Heritages, New Perspectives on Collecting, Preserving and Sharing Women's History*, Amsterdam: Aksant, 2008, 307 p.